

سرشناسه:	ساریخانی، عادل
عنوان و نام پدیدآور:	فقه و جزای عمومی (۲) / عادل ساریخانی
وضعیت ویراست:	ویراست ۲
مشخصات نشر:	قم، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۰۰
مرجع تولید:	پژوهشگاه بین المللی المصطفی ﷺ
شابک:	دوره: ۷-۸۲۴-۶۰۰-۴۲۹-۶۰۰-۹۷۸ / ج: ۱-۸۲۶-۴۲۹-۶۰۰-۹۷۸ / ج: ۱-۸۲۶-۴۲۹-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	چاپ دوم
یادداشت:	کتابنامه: ص ۴۲۳ - ۴۳۲
موضوع:	حقوق جزا -- ایران -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع:	(Higher study and teaching -- Iran -- Crime law)
موضوع:	حقوق جزا (فقه) -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع:	(Higher Study and teaching -- Criminal law (Islamic law))
شناسه افزوده:	جامعة المصطفی ﷺ العالمية، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده:	Almustafa International University / Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	KMH۳۰۰۸
رده بندی دیویی:	۳۴۵/۵۵۰۰۷
شماره کتابشناسی ملی:	۸۴۰۸۶۶۵
اطلاعات رکورد کتابشناسی:	فیبا

BA۰۴۰۶.j۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

فقه و جزای عمومی (۲) - (ویراست جدید)

مؤلف: عادل ساریخانی

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸:

تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵

◀ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵. ۳۲۱۳۳۱۰۶

✉ miup@pub.miu.ac.ir   🌐 http://buy-pub.miu.ac.ir   📧 pub_almustafa

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مصطفی نویخت
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: سید محمدرضا جعفری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

با توجه به هزینه‌ها و مشکلات عدیده، هر شخص حقیقی یا حقوقی که اقدام به چاپ، بازنویسی، کپی، تکثیر یا هرگونه برداشت جهت تهیه کتاب و تبدیل آن به جزوه، cd، فایل الکترونیکی pdf، اسکن، عکسبرداری و یا انتشار در فضای مجازی نماید، شرعاً مجاز نمی‌باشد و پیگرد قانونی خواهد داشت.

فقه و جزای عمومی (۲)

عادل ساریخانی

مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفیٰ علیه السلام العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ علیه السلام

پیش‌گفتار

حوزه‌های علمیه در طول تاریخ، همواره تعلیم و تربیت را جزو رسالت‌های اصلی خود قرار داده و بدین وسیله، معارف فاخر اسلام و علوم اهل بیت علیهم‌السلام را نسل‌به‌نسل تا به امروز رسانیده و در این راستا بیشترین اهتمام را به کتاب‌های آموزشی داشته‌اند.

جامعه‌المصطفی سنة الله العالمیه یک نهادی حوزوی و بین‌المللی است که تعلیم و تربیت فراگیران غیرایرانی را در حوزه علوم اسلامی و انسانی بر عهده دارد و مشتاقان بسیاری از ملیت‌های گوناگون در سطوح مختلف آموزشی و رشته‌های متنوع علوم اسلامی و انسانی در این نهاد تحصیل می‌کنند. دانش و بینش اسلامی طلاب غیرایرانی - با توجه به تنوع منطقه‌ای و کشوری - تفاوت‌هایی دارد. همین امر سبب شده است تا این نهاد متون نوین و متناسب با تنوع ملیتی تدوین کند.

این نهاد مبارک، تدوین متون درسی متناسب با نظام آموزشی را از مأموریت‌های ویژه اداره کل تدوین متون درسی پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی سنة الله قرار داده و این اداره با اتکا به تجربه همان خود و دستیابی به شکوفایی جدید در تولید علم، امیدوار است با عنایات الهی و توجهات حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه از عهده این مأموریت برآمده، در گسترش فرهنگ و معارف اسلام ناب محمدی سهیم باشد. این اداره با قدردانی از فعالیت‌های گذشتگان می‌کوشد تا در اجرای مأموریت یاد شده با همکاری گروه‌های علمی جامعه‌المصطفی سنة الله و رعایت معیارهای پیشرفته تدوین متون درسی، نیازهای آموزشی این نهاد مبارک را تأمین کند.

اثر علمی پیش‌رو به همت مؤلف محترم جناب آقای عادل ساریخانی استاد دانشکده حقوق دانشگاه قم برای دوره کارشناسی ارشد رشته فقه و جزای اسلامی به عنوان متن درسی تهیه و تدوین شده است که در چارچوب اهداف آموزشی جامعه المصطفی عَلَيْهِ السَّلَام، مبتنی بر نیازهای بین‌المللی سامان یافته و در اختیار دانش‌پژوهان محترم قرار گرفته است.

ضمن ارج نهادن به تلاش‌های خالصانه مؤلف محترم، از همکاری بخش‌های مختلف جامعه المصطفی عَلَيْهِ السَّلَام که امکان چاپ و نشر این اثر را فراهم کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی عَلَيْهِ السَّلَام

فهرست

مقدمه ۱۵

بخش اول

مسئولیت کیفری؛ علل و عوامل رافع آن

درس اول

- فصل اول: مفهوم و انواع مسئولیت ۱۹
- مبحث اول: مفهوم مسئولیت ۲۰
- مبحث دوم: انواع مسئولیت ۲۱
- گفتار اول: مسئولیت اخلاقی و مسئولیت حقوقی ۲۲
- گفتار دوم: انواع مسئولیت حقوقی ۲۳
- الف) مسئولیت کیفری ۲۳
- ب) مسئولیت مدنی ۲۵
- ج) جهات تمایز مسئولیت کیفری و مدنی ۲۵
- د) مسئولیت و مجازات ۲۷
- فصل دوم: علل رافع مسئولیت کیفری ۲۷
- مبحث اول: صغر (کودکی) ۲۷
- گفتار اول: مفهوم صغر و بلوغ در فقه ۲۸
- الف) صغر ۲۸
- ب) بلوغ ۳۱
- گفتار دوم: نشانه‌های پایان صغروعلائم بلوغ ۳۴
- الف) نشانه‌های کمی ۳۵
- ب) نشانه‌های کیفی ۳۷

درس دوم

- ۴۳ _____ کودکی و بلوغ از منظر فقه جزای عمومی
- ۴۴ _____ گفتار سوم: اقوال فقهای درباره بلوغ ادله آن‌ها
- ۴۴ _____ الف) قول مشهور و ادله آن
- ۴۸ _____ ب) دیدگاه مخالف مشهور و ادله آن‌ها
- ۴۸ _____ ۱. قایلین به سن
- ۵۳ _____ ۲. منکرین سن
- ۵۷ _____ گفتار چهارم: احکام صغر در فقه جزایی
- ۵۸ _____ الف) عدم مسئولیت کیفری صغیر
- ۶۲ _____ ب) تعزیر صغیر

درس سوم

- ۶۳ _____ حکم اکراه از منظر فقه جزای عمومی
- ۶۴ _____ مبحث دوم: اجبار و اکراه
- ۶۴ _____ گفتار اول: مفهوم اجبار و اکراه
- ۶۴ _____ الف) اجبار
- ۶۷ _____ ب) مفهوم اکراه
- ۷۲ _____ گفتار دوم: انواع اجبار و اکراه
- ۷۲ _____ الف) انواع اجبار
- ۷۲ _____ ۱. اجبار مادی
- ۷۴ _____ ۲. اجبار معنوی (درونی)
- ۷۶ _____ ب) انواع اکراه
- ۷۶ _____ ۱. اکراه ملجی و غیرملجی
- ۷۸ _____ ۲. اکراه مادی و معنوی
- ۷۹ _____ گفتار سوم: اکراه از منظر آیات و روایات
- ۸۲ _____ گفتار چهارم: شرایط تحقق اکراه

- الف) همراهی اکراه با الزام و تهدید _____ ۸۲
- ب) ضرر تحمل تهدید، بیشتر از ضرر جرم ارتكابی باشد _____ ۸۳
- ج) یقین یا ظن به اجرای تهدید _____ ۸۴
- د) راه‌گزینی برای مکره نباشد _____ ۸۴
- ه) اکراه‌کننده توان اجرای تهدید را داشته باشد _____ ۸۴
- گفتار چهارم: اکراه در جرایم حدی، تعزیری _____ ۸۵
- گفتار پنجم: اکراه در قتل و اقسام آن _____ ۸۵
- الف) اکراه به قتل _____ ۸۵
- ب) اقسام اکراه در قتل _____ ۸۶
۱. اکراه به اعتبار موضوع تهدید _____ ۸۷
۲. انواع اکراه به اعتبار شخصیت مکره و مکره _____ ۸۸
۳. انواع اکراه به اعتبار بزه دیده _____ ۹۰

درس چهارم

- حکم مستی و خواب از منظر فقه جزای عمومی _____ ۹۵
- مبحث سوم: مستی و آثار آن _____ ۹۶
- گفتار اول: مفهوم مستی _____ ۹۶
- گفتار دوم: همان‌ه استعمال مسکر _____ ۹۸
- گفتار سوم: احکام مستی در فقه _____ ۹۹
- الف) مستی با عذر شرعی _____ ۱۰۰
- ب) مستی بدون عذر شرعی _____ ۱۰۰
۱. عدم تأثیر مستی در رفع مسئولیت قاتل مست _____ ۱۰۱
۲. تأثیر مستی در رفع مسئولیت کیفری قاتل _____ ۱۰۴
۳. نظریه سوم: تفکیک بین فرض‌ها _____ ۱۰۶
- ج) مسئول پرداخت دیه _____ ۱۰۷
- د) اثر مستی در جرایم دیگر _____ ۱۱۰

- ۱۱۱ _____ مبحث چهارم: خواب و لواحق آن
- ۱۱۱ _____ گفتار اول: ماهیت خواب
- ۱۱۴ _____ گفتار دوم: حکم خواب در قانون مجازات اسلامی
- الف) جمع قتل شبه عمدی و خطای محض در قانون سابق و عمد و خطای محض در قانون جدید _____ ۱۱۵
- ب) قتل توأم با حرکت و جابه‌جایی در م ۲۲۵ و قتل بدون حرکت و جابه‌جایی در م ۳۲۳ _____ ۱۱۷
- ج) عدم تعارض و تنافی دو ماده و واحد بودن حکم هر دو ماده _____ ۱۱۸
- گفتار سوم: خواب در آیات و روایات _____ ۱۱۹

درس پنجم

- حکم قتل در خواب از منظر فقه جزای عمومی _____ ۱۲۱
- گفتار چهارم: حالات قتل در خواب و حکم فقهی آن _____ ۱۲۲
- الف) حالات قتل در خواب _____ ۱۲۲
۱. عمد در حرکت در خواب _____ ۱۲۲
۲. عدم عمد در حرکت در خواب _____ ۱۲۲
۳. تقصیر مجنی علیه جنایات نائم _____ ۱۲۲
۴. عدم عمد و تقصیر در حرکت در خواب _____ ۱۲۳
- ب) آرای فقها در ضامن شخص خواب _____ ۱۲۳
۱. قائلین به ضمان جانی _____ ۱۲۳
۲. قائلین به ضمان عاقله _____ ۱۲۶
۳. جانی ضامن است و پرداخت به عهده عاقله است _____ ۱۲۸
۴. قائلین به عدم ضمان _____ ۱۲۸
- ج) حکم خواب از دیدگاه اهل سنت _____ ۱۲۹
- مبحث پنجم: جنون _____ ۱۳۱
- گفتار اول: مفهوم عقل و جنون _____ ۱۳۲
- الف) عقل _____ ۱۳۲

- ب) مفهوم جنون ۱۳۳
- ج) مفهوم عته و معتوه ۱۳۶
- گفتار دوم: مصادیق مهم جنون ۱۳۸
- الف) سایکوز ۱۳۸
- ب) اختلال هذیانی ۱۳۸
- ج) اسکیزوفرنی حاد ۱۳۹
- گفتار سوم: جنون در فقه ۱۴۰

درس ششم

- حکم و جنون در فقه جزای عمومی ۱۴۳
- گفتار چهارم: ادله عدم مسئولیت مجنون ۱۴۴
- الف) سنت ۱۴۴
- ب) عقل ۱۴۹
- ج) اجماع ۱۴۹
- د) سیره عقلا ۱۵۰
- گفتار پنجم: اثر جنون در حدود ۱۵۱
- الف) کیفر ارتداد ۱۵۱
- ب) زنا ۱۵۲
- ج) کیفرهای حدی که جنون در آنها به طور مطلق مانع مجازات است ۱۵۶
- گفتار ششم: تعزیر مجنون ۱۵۸
- گفتار هفتم: کیفر قصاص ۱۵۹
- گفتار هشتم: جنون بعد از صدور حکم ۱۶۰
- الف) جنون قاتل بعد از ارتکاب قتل ۱۶۷
- ب) اختلاف در زمان جنون قاتل ۱۶۸
- ج) قتل عمدی مجنون ۱۶۹
- د) مسئولیت عاقله در جنایات خطایی مجنون ۱۷۰

بخش دوم

مجازات، اقدامات تأمینی و تربیتی، علل معافیت و علل سقوط مجازات

درس هفتم

انواع مجازات از منظر فقه جزای عمومی _____ ۱۷۳

مجازات‌ها _____ ۱۷۴

مبحث اول: طبقه‌بندی مجازات‌ها _____ ۱۷۴

گفتار اول: طبقه‌بندی مجازات‌ها بر اساس نسبت آنها با یکدیگر _____ ۱۷۴

درس هشتم

مجازات‌های تبعی و تکمیلی از منظر فقه جزای عمومی _____ ۲۰۳

درس نهم

مجازات‌های سالب آزادی از منظر فقه جزای عمومی _____ ۲۳۱

درس دهم

مجازات‌های اجتماعی از منظر فقه جزای عمومی _____ ۲۵۹

طبقه‌بندی اقدامات تأمینی و تربیتی _____ ۲۶۳

مبحث اول: اقدامات تربیتی _____ ۲۶۳

مبحث دوم: اقدامات درمانی _____ ۲۶۷

مبحث سوم: اقدامات نظارتی _____ ۲۶۹

مبحث چهارم: اقدامات پردکننده و خنثی‌سازی _____ ۲۷۱

درس یازدهم

علل و عوامل تخفیف مجازات از منظر فقه جزای عمومی _____ ۲۷۷

تعیین میزان مجازات _____ ۲۷۸

مبحث اول: اسباب تخفیف مجازات _____ ۲۷۸

درس دوازدهم

علل و عوامل تشدید مجازات از منظر فقه جزای عمومی _____ ۳۰۱

مبحث دوم: اسباب تشدید مجازات _____ ۳۰۲

درس سیزدهم

تعدد جرم از منظر فقه جزای عمومی _____ ۳۱۹

درس چهاردهم

انواع تعدد از منظر فقه جزای عمومی _____ ۳۴۳

درس پانزدهم

تداخل مجازات از منظر فقه جزای عمومی _____ ۳۵۹

درس شانزدهم

تکرار جرم از منظر فقه جزای عمومی _____ ۳۹۱

کتابنامه _____ ۴۱۵

مقدمه

از هنگام پیدایش انسان، جرم ولغزش و پس از آن مجازات مطرح شد. قرآن قضیه نخستین لغزش انسان را چنین بازگو می‌کند: ﴿وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ * فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ﴾^۱ داستان دیگر درباره قتل هابیل توسط برادرش قابیل است که قرآن می‌فرماید: ﴿فَطَوَعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾^۲.

بر اساس آیات فوق، انسان از آغاز خلقت دچار لغزش شد و پس از لغزش او فرزندش مرتکب هولناک‌ترین جرم گردید و ارتکاب جرم همچنان ادامه یافت و به یکی از مشکلات تمام جوامع بشری تبدیل شد؛ از این رو در طول تاریخ یکی از دغدغه‌های مصلحان، مبارزه با این پدیده بوده و خواهد بود و به همین منظور مطالعات و تحقیقات گوناگونی انجام شده و رشته‌های مختلف علوم پدیدار گردیده است که یکی از این رشته‌ها، به نام حقوق جزا دارای شاخه‌های گوناگون است و حقوق جزای عمومی یکی از این شاخه‌هاست که در حقوق عرفی سابقه چندانی ندارد، بلکه در سده‌های اخیر توسط اندیشمندان این رشته تحریر شده است.

حقوق جزای عمومی اساساً با سه معما و مسئله مواجه است که به طور کلی

---

۱. بقره، آیه ۳۵ و ۳۶.

۲. مائده، آیه ۳۰.

عبارت اند از: ۱. جرم چیست و چگونه محقق می شود؟

۲. مسئولیت کیفری چیست و چه کسی باید پاسخگوی اعمال ارتكابی خود از جهت

جزایی باشد؟

۳. واکنش اجتماعی در برابر مجرم چیست و شیوه تعیین آن چگونه است؟

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، نهضت تطابق قوانین و کتب با فقه اسلام، به ویژه فقه امامیه، آغاز شد. این تحول در حقوق جزای اختصاصی سریع و مؤثر بود؛ ولی در حقوق جزای عمومی با توفیق چندانی همراه نبود؛ بلکه برخی از حقوق دانان به حقوق جزای عمومی از منظر اسلام اعتقاد نداشتند، زیرا معتقد بودند در منابع فقهی چنین بابی یافت نمی شود. از این رو این شاخه از حقوق قدمت چندانی ندارد تا اسلام درباره آن نظری داشته باشد.

نگارنده که سالیان متمادی عهده دار تدریس در این رشته در دانشگاه‌ها و حوزه علمیه قم، به ویژه در جامعه المصطفی سَلَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ بودم و با پیشنهاد آن مؤسسه محترم در صدد نگارش کتابی درسی با عنوان «فقه و حقوق جزای عمومی» برآمدم و طبعاً با نظر برخی از حقوق دانان محترم موافق نبودم؛ زیرا با این که در اسلام پاره‌ای از نهاده‌های حقوقی مانند: آزادی مشروط و تعویق مجازات سابقه‌ای ندارد، عمده مباحث حقوق جزای عمومی با غنای بسیار بالا مطرح شده است. طرح مسائلی مانند بلوغ و صغر، اکراه، رکن روانی جرم، اختیار و عمد و قصد و... از معجزات فقه اسلامی است که از قدیم و از عصر پیامبر گرامی اسلام سَلَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ مورد بحث بوده است؛ البته این نخستین تلاشی است که در این حوزه انجام می شود. امید است بایاری خدای بزرگ در قدم‌های بعد کامل تر شود. در این جلد پس از تبیین مسئولیت کیفری، علل و عوامل رافع مسئولیت در بخش نخست و سپس مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی و نحوه تعیین مجازات بررسی شده است.